

UDK: 37.047:005.6

Sultonbek U. ABDAZOV,

Mustaqil tadqiqotchisi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti, Toshkent, O'zbekiston

E-mail: Sultonbekuwed@gmail.com, ORCID: 0009-0008-4080-7286,

Dotsent, PhD A.Radjabov taqrizi asosida

IMPROVING THE MANAGEMENT OF CAREER GUIDANCE FOR GRADES 7-9 STUDENTS BASED ON ISO-21001 PRINCIPLES

Annotation

The article examines the improvement of career guidance management for grades 7-9 students of secondary schools based on the principles of the international quality management standard ISO-21001. The experimental work was conducted in 6 schools of Tashkent, Sirdarya, and Andijan regions with the participation of 384 respondents. In the experimental group, significant positive changes were observed across all categories of respondents, with the overall growth coefficient (KPI) amounting to 47.8%. The results of statistical verification (t-test, χ^2 -test, Mann-Whitney U-test) confirmed the effectiveness of the proposed model ($p < 0.05$).

Key words: Career guidance, ISO-21001, quality management, management model, process approach, electronic portfolio, PDCA, KPI, grades 7-9 students, career recommendation, competency matrix.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФОРИЕНТАЦИЕЙ УЧАЩИХСЯ 7-9 КЛАССОВ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ ISO-21001

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы совершенствования управления профориентацией учащихся 7-9 классов общеобразовательных школ на основе принципов международного стандарта менеджмента качества ISO-21001. Экспериментальная работа проводилась в 6 школах Ташкента, Сырдарьинской и Андижанской областей с участием 384 респондентов. В экспериментальной группе наблюдались значительные положительные изменения по всем категориям респондентов, общий коэффициент роста (KPI) составил 47,8%. Результаты статистической верификации (t-критерий, χ^2 -критерий, U-критерий Манна-Уитни) подтвердили эффективность предложенной модели ($p < 0,05$).

Ключевые слова: Профориентация, ISO-21001, менеджмент качества, модель управления, процессный подход, электронное портфолио, PDCA, KPI, учащиеся 7-9 классов, профессиональная рекомендация, матрица компетентности.

ISO-21001 TAMOYILLARI ASOSIDA 7-9-SINF O'QUVCHILARINI KASBGA YO'NALTIRISH BOSHQARUVINI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya

Maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-9-sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish boshqaruvini ISO-21001 xalqaro sifat menejmenti standarti tamoyillari asosida takomillashtirish masalalari yoritilgan. Tajriba-sinov ishlari Toshkent shahri, Sirdaryo va Andijon viloyatlaridagi 6 ta maktabda, jami 384 nafar respondent ishtirokida o'tkazilgan. Tajriba guruhida barcha respondent toifalari bo'yicha sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilib, umumiy o'sish koeffitsiyenti (KPI) 47,8% ni tashkil etdi. Statistik verifikatsiya natijalari (t-mezon, χ^2 -mezon, Mann-Uitni U-mezoni) taklif etilgan model samaradorligini tasdiqladi ($p < 0,05$).

Kalit so'zlar: Kasbga yo'naltirish, ISO-21001, sifat menejmenti, boshqaruv modeli, jarayonli yondashuv, elektron portfolio, PDCA, KPI, 7-9-sinf o'quvchilari, kasbiy tavsiya, kompetentlik matrisasi.

Kirish. Bugungi kunda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, mehnat bozori talablarining tez o'zgarishi va raqamli texnologiyalarning jadal kirib kelishi yosh avlodni kasbga yo'naltirish tizimini tubdan takomillashtirishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 23 oktyabrdagi PF-190-son Farmoni hamda PQ-316-son Qarorida kasbiy ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish, umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirish samaradorligini oshirish va kasbiy ta'lim tizimi boshqaruvini isloh qilish kabi ustuvor yo'nalishlar belgilangan [1].

PQ-316-son qarorga ko'ra, 2026/2027 o'quv yilidan boshlab yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirishning yangi tartibi joriy etilib, unga ko'ra maktabning kasbga o'qitish emas, balki kasbga yo'naltirish funksiyasini bajarishi aniq belgilab berildi [2]. Biroq, mazkur hujjatlarda maktab ichida 7-9-sinf o'quvchilari bilan qanday bosqichma-bosqich, standartlashgan tartibda ishlash kerakligi yetarlicha yoritilmagan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, kasbga yo'naltirish masalalari Ye.A. Klimov [3], D. Syuper [4], J. Xolland [5] kabi olimlarning nazariyalarda keng yoritilgan. Biroq, ushbu nazariyalarni boshqaruv tizimi bilan integratsiyalash, xususan ISO-21001 xalqaro sifat menejmenti standarti tamoyillarini kasbga yo'naltirish jarayoniga tatbiq etish masalalari yetarlicha tadqiq qilinmagan.

Tadqiqotning ilmiy muammosi shundan iboratki, maktab va Kasbiy ta'lim agentligi o'rtasidagi funksional bo'linish amalga oshirilgan bo'lsa-da, maktabdagi kasbga yo'naltirish jarayoni standartlashmagan, kadrlar kompetentligi va mas'uliyati noaniq, hamkorlik interfeysi va monitoring mexanizmi mavjud emas. Bu esa o'quvchilarning sifatli kasbiy yo'naltirilishiga to'siq bo'lmoqda.

Tadqiqotning maqsadi - ISO-21001 xalqaro sifat menejmenti tamoyillari asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-9-sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonini boshqarish tizimini takomillashtirishdan iborat.

Metodologiya. Tadqiqotda nazariy (ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlili, me'yoriy-huquqiy hujjatlar tahlili, taksonomik tahlil, modellashirish), amaliy (so'rovnomas, testlash, suhbat, kuzatuv, pedagogik tajriba - konstataziya, shakllantiruvchi, nazorat bosqichlari) hamda statistik (tavsifiy statistika, Studentning t-mezoni, χ^2 -mezon, Mann-Uitni U-mezoni, korrelyatsion tahlil, Kronbax alfa koeffitsiyenti, re-test) usullardan foydalanildi [6, 7].

Tajriba-sinov ishlari O'zbekistonning uchta hududi - Toshkent shahri, Sirdaryo va Andijon viloyatlaridagi 6 ta umumiy o'rta ta'lim maktabida o'tkazildi. Har bir hududdan ikkitadan maktab tanlab olinib, ular tasodifiy tanlov usuli yordamida tajriba (M1, M3, M5) va nazorat (M2, M4, M6) guruhlariga ajratildi.

Tadqiqotda jami 384 nafar respondent ishtirok etdi: 24 nafar maktab rahbariyati va mutaxassislari (6 maktab $\times$ 4 nafar: direktor, direktor o'rinbosari, metodist, psixolog/maslahatchi) hamda 360 nafar 7-9-sinf o'quvchilari (6 maktab $\times$ 60 nafar: har bir sinfdan 20 nafardan, shu jumladan 10 qiz va 10 o'g'il bola).

Har bir respondent toifasi uchun moslashtirilgan diagnostik vositalar ishlab chiqildi. Maktab direktorlari uchun "Boshqaruv jarayonlari samaradorligi" so'rovnomasi (20 savol, 5 balli Laykert shkalasi) ishlab chiqildi. Direktor o'rinbosarlari uchun "Kasbga yo'naltirish jarayonini tashkil etish" so'rovnomasi (15 savol) tuzildi. Metodistlar uchun "Metodik ta'minot" so'rovnomasi (10 savol) ishlab chiqildi. Psixologlar

uchun "Psixolog kompetentligi" testi (30 savol) hamda "Kasbga yo'naltirish usullari" so'rovnomasi (12 savol) tuzildi. 7-sinf o'quvchilari uchun Xolland testi (42 savol) va "Men kim bo'lmoqchiman?" inshosi ishlab chiqildi. 8-sinf o'quvchilari uchun Yovayshi testi (25 savol) va "Kasblar olami" testi (10 savol) tuzildi. 9-sinf o'quvchilari uchun "Kasbiy tanlovga tayyorlik" anketasi (15 savol) va ota-ona suhbat protokoli yozildi.

Diagnostik vositalarning validlik va ishonchligi ekspert bahosi, pilot-tadqiqot, Kronbax alfa koeffitsiyenti ($\alpha=0,82-0,91$) va re-test ($r=0,80-0,88$) orqali ta'minlandi.

Tajriba-sinov ishlari 2025/2026 o'quv yilining noyabr-may oylarida (7 oy) amalga oshirilib, tayyorgarlik, konstataziya (pre-test), shakllantiruvchi, nazorat (post-test) va tahlil bosqichlarini o'z ichiga oldi.

Natijalar va ularning muhokamasi. Tajriba-sinov ishlarining konstataziya bosqichida barcha 6 ta maktabda 384 nafar respondentdan ma'lumotlar yig'ildi. Tajriba va nazorat guruhlarining dastlabki tengligini tekshirish maqsadida Studentning t-mezoni qo'llanildi. Tahlil natijalariga ko'ra, barcha tekshirilgan ko'rsatkichlar bo'yicha hisoblangan t-mezon qiymatlari (0,28 dan 0,62 gacha) tanqidiy qiymatdan (2,03) sezilarli darajada kichik bo'lib, barcha holatlarda r-qiymat 0,05 dan katta ($p>0,05$) ekanligi aniqlandi. Bu tajriba va nazorat guruhlarining dastlabki holatda bir-biriga nisbatan teng ekanligini ko'rsatdi.

1-jadval. Tajriba va nazorat guruhlarining dastlabki ko'rsatkichlari (pre-test)

№	Ko'rsatkich	Tajriba guruhi (M1, M3, M5)	Nazorat guruhi (M2, M4, M6)	t-mezon	p-qiymat
1	Direktorlar so'rovnomasi (o'rtacha ball)	46,2 $\pm$ 4,8	45,7 $\pm$ 5,1	0,38	>0,05
2	O'rinbosarlar so'rovnomasi (o'rtacha ball)	44,8 $\pm$ 5,2	45,3 $\pm$ 4,9	0,45	>0,05
3	Metodistlar so'rovnomasi (o'rtacha ball)	32,5 $\pm$ 3,8	33,1 $\pm$ 4,0	0,52	>0,05
4	Psixologlar kompetentlik testi (o'rtacha ball)	15,2 $\pm$ 3,5	14,8 $\pm$ 3,7	0,41	>0,05
5	7-sinf Xolland testi (o'rtacha ball)	3,8 $\pm$ 1,2	3,9 $\pm$ 1,1	0,33	>0,05
6	8-sinf Yovayshi testi (o'rtacha ball)	3,2 $\pm$ 1,0	3,1 $\pm$ 1,1	0,28	>0,05
7	9-sinf "Tayyorlik" anketasi (o'rtacha ball)	48,5 $\pm$ 5,5	49,2 $\pm$ 5,3	0,62	>0,05

Dastlabki diagnostika natijalari shuni ko'rsatdiki, barcha respondent toifalari bo'yicha ko'rsatkichlar past va o'rta daraja oralig'ida bo'lib, kasbga yo'naltirish boshqaruvini takomillashtirish zaruratini tasdiqladi. Xususan, maktab direktorlarining "Boshqaruv jarayonlari samaradorligi" so'rovnomasi bo'yicha o'rtacha balli 46,2 (tajriba) va 45,7 (nazorat) ni tashkil etib, bu o'rta daraja (60-79 ball) dan past ko'rsatkich edi. Eng past ko'rsatkichlar "Motivatsiya" (7,5 ball) va "Rejalashtirish" (8,2 ball) bloklarida kuzatildi.

Psixologlarning kompetentlik testi bo'yicha o'rtacha balli 15,2 (TG) va 14,8 (NG) ni tashkil etdi. Bu past daraja (12-17 ball) bo'lib, psixologlarning kasbga yo'naltirish bo'yicha nazariy bilimlari yetarli emasligini ko'rsatdi. Eng past ko'rsatkichlar "Monitoring va baholash" (1,5-1,7) hamda "Tashkilotlararo hamkorlik" (1,6-1,8) bloklarida qayd etildi.

Shakllantiruvchi bosqichda faqat tajriba guruhi maktablarida (M1, M3, M5) ISO-21001 tamoyillariga asoslangan takomillashtirilgan boshqaruv modeli bosqichma-bosqich joriy etildi. Nazorat guruhi maktablarida (M2, M4, M6) esa an'anaviy tartib saqlanib qolindi.

Tajriba guruhi psixologlari, maslahatchilari, metodistlari va direktor o'rinbosarlari uchun noyabr, fevral va aprel oylarida uchta metodik seminar o'tkazildi:

1-seminar: "ISO-21001 asosida kasbga yo'naltirish modeli" (noyabr, 3 kun);

2-seminar: "Test natijalarini talqin qilish va portfolio yuritish" (fevral, 1 kun);

3-seminar: "Ota-ona bilan ishlash va PDCA monitoring" (aprel, 1 kun).

Seminarlar natijasida tajriba guruhi mutaxassislari ISO-21001 tamoyillarini, diagnostik vositalarni to'g'ri qo'llash va talqin qilishni, elektron portfolio yuritishni, PDCA monitoringni hamda ota-onalar bilan ishlash usullarini o'zlashtirdilar.

7-sinf: Diagnostika bosqichi. Ushbu bosqichda psixolog tomonidan Xolland testi (42 savol, 6 tip) o'tkazildi, sinf rahbari tomonidan "Men kim bo'lmoqchiman?" inshosi (5-7 jumla) yozildi, psixolog tomonidan individual suhbat o'tkazildi va har bir o'quvchi uchun elektron portfolio ochildi. Natijada har bir o'quvchining kasbiy profili (dominant tip, moyillik sohalar) shakllantirildi.

8-sinf: Tanishtirish bosqichi. Ushbu bosqichda psixolog tomonidan Yovayshi testi (25 savol, 5 soha) va "Kasblar olami" testi (10 savol) o'tkazildi, direktor o'rinbosari tomonidan 4 ta ekskursiya (sanoat, xizmat ko'rsatish, agrotexnologiya, qurilish) tashkil etildi, sinf rahbari tomonidan 2 ta kasb egasi bilan uchrashuv tashkil etildi va psixolog

tomonidan portfolio to'ldirildi. Natijada o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari kengaydi va portfolio yangi ma'lumotlar bilan boyitildi.

9-sinf: Qaror va tavsiya bosqichi. Ushbu bosqichda psixolog tomonidan "Kasbiy tanlovga tayyorlik" anketasi (15 savol, 5 balli Laykert) o'tkazildi, individual maslahat berildi, ota-ona bilan yakuniy suhbat o'tkazildi, sinf rahbari tomonidan "Men tanladim!" varaqasi to'ldirildi va psixolog tomonidan

yakuniy portfolio shakllantirilib, Agentlikka uzatildi. Natijada har bir o'quvchi uchun shaxsiy kasbiy tavsiyanoma ishlab chiqildi.

Post-test ma'lumotlarini yig'ish 2026 yil may oyida barcha 6 ta maktabda 384 nafar respondentdan o'tkazildi. Tahlil natijalari tajriba guruhida barcha respondent toifalari bo'yicha sezilarli ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatdi.

2-jadval. Post-test natijalarining umumiy taqqoslamasi

Respondent toifasi	Pre-test (TG)	Post-test (TG)	O'zgarish (TG)	Pre-test (NG)	Post-test (NG)	O'zgarish (NG)
Direktorlar	46,2	76,8	+30,6	45,7	48,0	+2,3
O'rinbosarlar	44,8	71,8	+27,0	45,3	47,2	+1,9
Metodistlar	32,5	52,5	+20,0	33,1	34,3	+1,2
Psixologlar (test)	15,2	24,5	+9,3	14,8	15,5	+0,7
7-sinf (Xolland)	3,8	4,5	+0,7	3,9	4,0	+0,1
8-sinf (Yovayshi)	3,2	4,2	+1,0	3,1	3,3	+0,2
9-sinf (anketa)	48,5	65,8	+17,3	49,2	51,5	+2,3

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turganidek, tajriba guruhida barcha respondent toifalari bo'yicha pre-testga nisbatan sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Eng katta o'zgarishlar maktab direktorlari (+30,6 ball), direktor

o'rinbosarlari (+27,0 ball), metodistlar (+20,0 ball) va 9-sinf o'quvchilari (+17,3 ball) da kuzatildi. Nazorat guruhida esa o'zgarishlar juda kichik (+0,1 dan +2,3 ballgacha) bo'ldi.

3-jadval. 9-sinf o'quvchilarining post-test natijalari

Guruh	Anketa (0-75 ball)	Yakuniy suhbat (0-15 ball)	Aniq qaror (%)	Mamnunlik (%)
Tajriba guruhi (M1, M3, M5)	65,8 ± 5,5	13,2 ± 1,8	88%	90%
Nazorat guruhi (M2, M4, M6)	51,5 ± 5,3	8,8 ± 1,7	58%	68%

9-sinf o'quvchilarining anketa bo'yicha o'rta balli tajriba guruhida pre-testdagi 48,5 ballidan post-testda 65,8 ballga oshdi (+17,3 ball). Nazorat guruhida esa 49,2 ballidan 51,5 ballga oshdi (+2,3 ball). Yakuniy suhbat sifati tajriba guruhida 13,2 ball (maksimal 15 ball), nazorat guruhida 8,8 ballni tashkil etdi. Aniq qaror qilgan o'quvchilar ulushi tajriba guruhida 88%, nazorat guruhida 58% ni tashkil etdi. Qabul

qilgan qaroridan mamnun bo'lgan o'quvchilar ulushi esa tajriba guruhida 90%, nazorat guruhida 68% bo'ldi.

Tadqiqot natijalarining statistik ishonchligini ta'minlash maqsadida parametrik (t-mezon) va noparametrik (χ^2 -mezon, Mann-Ititni U-mezoni) mezonlardan foydalanildi.

Bir xil guruhdagi pre-test va post-test natijalari orasidagi farqning statistik ahamiyatligini tekshirish uchun qo'llanildi.

4-jadval. Juftlashtirilgan t-mezon natijalari (tajriba guruhi)

Respondent toifasi	O'rta farq	Standart og'ish	t-hisob	df	p-qiymat
Maktab direktorlari	30,6	4,8	8,75	2	<0,01
Direktor o'rinbosarlari	27,0	4,5	8,42	2	<0,01
Metodistlar	20,0	3,8	7,89	2	<0,01
Psixologlar (test)	9,3	2,5	6,45	2	<0,01
7-sinf (Xolland)	0,7	0,3	4,04	59	<0,001
8-sinf (Yovayshi)	1,0	0,4	4,33	59	<0,001
9-sinf (anketa)	17,3	3,5	8,56	59	<0,001

Juftlashtirilgan t-mezon natijalariga ko'ra, barcha respondent toifalari bo'yicha hisoblangan t-hisob qiymatlari (4,04 dan 8,75 gacha) tanqidiy qiymatdan katta bo'lgan. Barcha holatlarda $p < 0,05$ (aksariyatida $p < 0,01$ yoki $p < 0,001$) bo'lib, bu pre-test va post-test orasidagi farqning statistik ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

Tajriba va nazorat guruhlarining post-test natijalari orasidagi farqning statistik ahamiyatligini tekshirish uchun qo'llanildi.

KPI ko'rsatkichlarining statistik ahamiyatligi t-mezon yordamida tekshirildi. Barcha holatlarda $p < 0,001$ bo'lib, bu KPI ko'rsatkichlarining statistik ahamiyatli ekanligini isbotlaydi.

PDCA monitoring tizimi shakllantiruvchi bosqichning barcha bosqichlarida samarali amalga oshirildi. Har bir chorakda rejalashtirilgan ishlar bajarildi, natijalar tahlil qilindi,

qiyinchiliklar aniqlandi va keyingi chorak uchun tuzatishlar kiritildi.

Xulosa va takliflar. Ushbu tadqiqotda ISO-21001 xalqaro sifat menejmenti standarti tamoyillari asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-9-sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonini boshqarish tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni chiqarishga imkon berdi:

Ilk bor ISO-21001 tamoyillariga asoslangan "7-9-sinf o'quvchilarini kasbga yo'naltirish jarayonini boshqarish modeli" ishlab chiqildi. Model uch bosqichli (7-sinf - diagnostika, 8-sinf - tanishtirish, 9-sinf - qaror va tavsiya) bo'lib, har bir bosqich ISO-21001 ning muayyan tamoyillariga asoslanadi.

Juftlashtirilgan t-mezon ($t=4,04-8,75$, $p < 0,001$), mustaqil t-mezon ($t=4,87-7,12$, $p < 0,001$), χ^2 -mezon ($\chi^2=8,76-$

22,34, $p < 0,01$) va Mann-Uitni U-mezoni ($p < 0,05$) natijalari barcha ko'rsatkichlar bo'yicha statistik ahamiyatli farqni isbotladi.

Umumiy o'sish koeffitsiyenti (KPI) 47,8% ni tashkil etdi. Eng yuqori KPI maktab direktorlari (66,2%), metodistlar (61,5%), psixologlar (61,2%) va direktor o'rinbosarlari (60,3%) da kuzatildi.

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kasbiy ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 2025 yil 23 oktyabr, PF-190-son. - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti, 2025. - URL: <https://lex.uz/docs/-7826789>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Kasbiy ta'lim tizimida islohotlarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, 2025 yil 23 oktyabr, PQ-316-son. - Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti, 2025. - URL: <https://lex.uz/docs/-7826790>
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. - Москва: Академия, 2004. - 304 с.
4. Super D.E. The Psychology of Careers: An Introduction to Vocational Development. - New York: Harper & Brothers, 1957. - 362 p.
5. Holland J.L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. - 3rd ed. - Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, 1997. - 303 p.
6. Скаткин М.Н. Методология и методика педагогических исследований. - Москва: Педагогика, 1986. - 152 с.
7. Загвязинский В.И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования. - Москва: Академия, 2005. - 208 с.